

מדות והליכות בראי הפרשה

מדות טיש

מבית
שבת טיש

פרשת
שמייני

נושא השבוע: גמילות חסדים

משבח

מאמר פתיחה

מדגיש מהות המדה

אחד מושלש העמודים שעליהם העולם קיים, הוא עמוד החסד שבלעדיו אין קיום לעולם. נצטיינו מן התורה לגמול חסד עם הבריות ולהיטיב עם האל, וגדולה היא מן הצדקה, שכן היא גם בגוף וגם במוח, בין לעשירים ובין לעניים, בין לחיים ובין למי שאינם חיים. מדת החסד היא ממודותיו של הקב"ה, שבהן נצטיינו ללכת ולהדבק בהן, והעושה כן חוסה בצלו של מי שאמר והיה העולם, שנאמר "מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסינו". חשיבותה של מדת החסד עצומה לאין ערוך, וחז"ל האריכו רבות בשבחו של האדם העוסק בגמילות חסדים ואינו עושה זאת לשם גמול ותמורה, אלא לשם המצוה עצמה כפי שנצטיינו במצוות "ואהבת לרעך כמוך", ואפילו לפני משורת הדין. גמילות חסדים כוללת בה מצוות רבות, צדקה, הכנסת אורחים, בקור חולים, הכנסת פלה, הארת פנים לאלת, מצות הלואה והשאילה, סיוע ועזרה, וכל פעלת חסד עם האל.

לעתים, ממעיט האדם בערך עצמו וכשפא ליד מסקנה שאין באפשרותו לישד קפת הלואה או להפך לעסקן צבורי, פטור הוא אפוא ממצוות גמילות חסדים. ומחשבה של שטות היא, כי אין לה יום ושעה בלי הזדמנות של עשיית חסד, וכל אדם שחי בחברת אנשים אחרים, נתקל ללא הרף במקרים בהם הוא יכול להושיט יד וכתת תומכת. והחכם עיניו בראשו לראות ולהביט מה יכול הוא לעשות על מנת לגמול חסד עם האל, ולנצל את הפחות שנתן בו הקב"ה להתחסד עם ברואיו ולהיטיב עמם.

"יום שאינני עושה בו טובה ליהודי אחר,

יום זה כזה אינו נחשב אצלי"

(רבי משה מקוברין)

בין העופות המזכרים בפרשתנו פאסורות באכילה, נמצאת גם החסידה, עליה אמרו חז"ל: "אמר רב יהודה, חסידה זו דיה לבנה. ולמה נקרא שמה חסידה? שעושה חסד עם חברותיה". ראשית, עולה תמיהה מהנאמר בירושלמי, שהעכברים נקראים רשעים מפני שאחר שאוכלים ומכרסמים את מזונם אצל בני אדם, הם מזמינים את חבריהם לאכל יחד עמם. ומדוע אפוא שונה החסידה מן העכברים, שהיא עושה חסד עם חברותיה ומשתפת אותן במזונה ונקראת חסידה, ואלו העכברים נקראים רשעים? ועל כן כבר השיבו ומצאו הבדל גדול בין העכברים לבין החסידה. הראשונים הם רשעים, מפני שהם גוזלים וחומסים את הבריות, ועושים חסד עם חבריהם על חשבון האלת. מי שרוצה לעשות חסד ועושה זאת במקומו שאינו שלו, אינו חסיד העושה חסד, אלא גזלן ורשע. החסידה שעושה חסד עם חברותיה מהחלק שלה, ולא נוטלת מן הגזל, דבר זה נחשב מעשה חסד של ממש. והבדל נוסף יש בין העכברים לחסידה, שפאשר העכבר מוצא דבר מאכל לעצמו ורואה שהמזון מצמצם, אינו מזמין את חבריו, ורק פאשר יש לו שפע מזון הוא מזמין. אולם החסידה עושה חסד עם חברותיה גם כשאין לה אלא מעט.

הסקנו אפוא שהחסידה היא בעלת חסד של ממש, ואם כן עולה תמיהה חדשה. אם היא עושה חסד עם חברותיה, מדוע אפוא נחשבת החסידה לעוף טמא? והרי היא גומלת חסדים ובדין הוא שתהא כשרה לאכילה? קשה זו הקשה החדישה הרי"מ מגור ומובאת גם בספרים רבים, ותישבתו חריפה וקולעת: החסידה טמאה ואסורה באכילה מפני שהיא עושה חסד רק עם חברותיה, ולא עם האחרות שאינן מבני בריתה. מי שעושה חסד רק עם ידידיו ומפריז ומתעלם מן האלת, טמא טמא יקרא לו.

מספר המגיד הירושלמי הנודע, רבי בן ציון ידלר, בספרו "בטוב ירושלים", כי בזמנו נוסדה בירושלים חברה חשאית, שמטרת יסודה היתה עזרה הדדית, דהינו שכל אחד יסייע ויעזור לחבריו שפארגון. פנתו בנראה ל"אגדת אחוה" שנוסדה בירושלים בשנת תרנ"ה, והיא שקמה על חשאית וסודית מוחלטת. החברים שפכו בשם 'אחים', התמסרו זה לזה בעזרה הדדית ובסיוע בתחומים שונים, והאגדה הלכה וגדלה מיום ליום למרות היותה ארגון חשאי ונסתר. כששמע רבי בן ציון על החברה החדשה, התלבט בדעתו אם להצטרף אל שורותיה בהיותו אדם שפך מהותו עשיית חסד וצדקה, וכדי לטל עצמה מן הזננים, נכנס אל רבי יהושע ליב דיסקין מבריסק, שעלה לירושלים בשנת תרל"ח והיה מראשי הישוב היהודי בה. כששמע רבי יהושע ליב את שאלתו, בקש תחלה לשמע את דעתו של רבי בן ציון בענין, והוא נענה ואמר: "לדעתי דבר חייבי וחשוב הוא, שהרי יסוד החברה הוא מצוות 'ואהבת לרעך כמוך'. לא הסכים עמו רבי יהושע ליב, ואמר בנחרצות: "ענין זה אינו בכלל 'ואהבת לרעך', אלא בכלל 'ואהבת לעצמך'. התורה מצוה אותנו לאהב כל אחד ואחד מישראל, אפילו מי שאינו נמנה על חברותו, ולא זו בלבד אלא אפילו במי שהרע והציק לו צריך להסיר הטינה מלבו וללכת להיטיב עמו. ואלו חברה זו מבססת על היסוד של 'שמור לי ואשמר לך'. קבל רבי בן ציון את הדבר ופנה לצאת, ורבי יהושע ליב פסק את פסוקו ואמר: "חלילה לך מלהכנס לחברה זו, שהיא נגד התורה".

עשיית חסד אינה מטרה בשביל לקבל חסד בחזרה. חסד אמתי נבחן בנכונות לתת ולגמול טובה, בלי לצפות לגמול, אלא רק בגלל הצווי האלקי של "מהיה דורש מקוה, כי אם עשות משפט ואהבת חסד, והצנע לכת עם אלהיך".

נמשל

למה הדבר דומה

מנת חלקי בימים אלו, אולם לצער הרב היה עליו להופיע בפני המלך רק בעוד חדשים מספר, ובינתיים התהלך ר' חיים קדורנית ולבו בלעמו. יום אחד, נפלה ההחלטה בלבו. "אין לי בררה, אלא לפנות אל ידי הגדול החבר הראשון שלי, כדי לבקש ממנו לבוא עמי אל ארמון המלוכה ולסייע לי בשעה שאדבר עם המלך. איני מסגל לעשות את דרכי לבדי עד הארמון המרוחק, ומכיל שפן שאין בכחי לעמוד בגפי לפני המלך ולשוחח עמו, כי בטוחני שאימת המלכות תפל עלי". פנה אפוא ר' חיים אל חברו הטוב, כשהוא בטוח שהלה מיד יעתר לבקשתו, אך למרבה האכזבה והקאב, החל הלה להתחמק מהבקשה באמתלאות שונות, ור' חיים יצא מביתו בפחי נפש. סרובו של החבר הנאמן שלו לבוא עמו אל המלך, שבר את ר' חיים לחלוטין, והוא נאחז בתקוה האחרונה ופנה אל חברו השני. אבל גם הלה לא היה אלא משענת קנה רצוץ, שכן הלה הסכים אמנם להתלוות עם ר' חיים בדרך הארפה עד עיר המלוכה, אולם מהלווי עד המלך עצמו התחמק החבר. "אינני בקי בגינוי מלכות ובנימוסי הארמון" טען הלה, "ולכן חושש אני להקנס אל הארמון ולעמוד לפני המלך, שמא לא אמצא חן בעיניו ונמצאתי פוגם בכבוד המלכות". ידיו של ר' חיים רפו לחלוטין והוא כמעט אמר נואש, אלא שפרגע האחרון הופיע בביתו החבר השלישי, והלה החל לחזקו בדבריו הנעימים, עד שנפשו של ר' חיים שבה אליו. "אני מוכן לבוא עמו לכל מקום", אמר החבר, "ואף אפגש עמו לארמון המלך ואמליץ טוב עליו בפניו" המשיך, ופניו של ר' חיים אורו. הוא נאחז בחברו השלישי, אותו לא החשיב מעולם, ועתה בעת צרה התגלה במלא יפיו וטובו, ועמו צלח את הימים הקשים עד היום המייד, בו נעמדו ר' חיים וחברו הטוב בפני המלך. החבר לא אכזב, וכל הדרך סוכה על ר' חיים וחזקו בדברים המשיבים את הנפש, ואף בשעה שעמד בפני המלך, החל לספר בשבחו של ר' חיים והפליג בדבורים על מעשי החסד הרבים שהוא עושה עם בני המדינה. המלך התרשם מאוד מהדברים, והעניק לר' חיים כבוד גדול ואף צוה להעניק לו שכר רב על מעשיו הטובים.

הנמשל

משל נפלא זה מובא ב"פרקי דרבי אליעזר" שחבר התנא רבי אליעזר בן הורקנוס, והנמשל הוא כל אחד ואחד מבני האדם. בעודו בחיים, יש לו לאדם שלשה חברים. הפומון, שהוא חביב לו מכלם, אך ממנו הוא לא נוטל מאומה בדרך לעולם האמת; הקרובים והידידים, שמלוים את האדם עד קברו ועוזבים אותו שם לאנחות; והחבר השלישי הם מעשי החסד והצדקה שעשה האדם בעולם הזה, והם מלוים אותו בדרך האחרונה וממליצים עליו טובה לפני מלך המלכים, שנאמר: "והלך לפני צדקה, כבוד ה' יאספה".

בעיר קטנה ורחוקה התגורר איש ישר דרך וטוב לב בשם ר' חיים. רודף צדקה היה האיש, ובלבו הרחום היה מסייע לכל אחד ועושה חסד לאלפים. זכה ר' חיים לשני שלחנות, תורה וגדלה במקום אחד. משפחה לתפארת העמיד, וראה בנים ובניינים עוסקים בתורה ובמצוות והוא שאב מהם מלא חפזו נחת. גם במסחרו ועמלו ראה ברכה והצלחה, ובמשך שנות מסחרו הצליח לצבור תחת ידו רכוש נאה, ממנו היה מחלק צדקה לאחר שהיה מפריש חמש מכל רוח שלו ומחלקו לעניים ומעוטי יכלת. מטבע הדברים, היה ר' חיים אהוב מאוד על כל מכיריו והוא נשא חן וחסד בעיני כל רואיו, אולם מפל חבריו וידידיו הרבים, היו לו שלשה חברים משפיעים ונאמנים. האמת היא, ששלשת החברים חשו כלפיו רגשי ידידות אמיתית, אולם אצלו היו הדברים שונים. את החבר הראשון, היה ר' חיים מחבב מאוד ואילו היה קשור בכל נימי נפשו ונשמתו. עם חבר זה פרת ר' חיים ברית ידידות לכל ימי חייו, ותידיר היה אומר בלבו: "חבר זה הוא חבר נאמן באמת, ואם אהיה פעם נתון בצרה חלילה, או שאצטרך לסייע, אין ספק בלבי כי חבר זה יעמוד לימיני לסמיכתי בכל מאודו". גם את החבר השני אהב ר' חיים, אך במדה פחותה מאת החבר הראשון, ואילו את השלישי, לא היה מחשיב כלל ולא רחש לו כבוד. לעומת זאת, דוקא החבר השלישי הוא זה שהיה קשור ביותר לר' חיים, יותר משאר החברים, ונהנה אחריו בסתר לבו.

יום אחד, התדפק הדור על דלתו של ר' חיים ובידו מכתב רשמי ומהדר, שנשא עליו את סמל המלוכה. נשימתו של ר' חיים נעתקה לרגע, כשראה את כתבת ארמון המלך מתנוססת על גבי הפעטפה, וכששלף את המכתב וקרא את הכתוב בו, הלבניו פניו וכל פלו נאחזו פחד ואימה כשהוא רועד בקבוצתו. "מה ארע לה?" שאלו בני ביתו, שנחרדו למראהו, אולם ר' חיים לא הצליח להוציא אף הנה מפיו. פנו בני המשפחה ועינו במכתב, וגם הם נאחזו חרדה ואימה. במכתב הקצר לא נכתבו אלא שורות מספר, ובהן התבקש ר' חיים להגיע אל ארמון המלוכה ביום פלוני בשעה פלמונית, ולעמוד בפני המלך הגדול והאדיר של כל המדינה בלה. מעבר להזמנה הקצרה, לא פרט מאומה, ואף לא נכתבה הסבה מדוע מזמן הוא לבוא אל המלך. "מה פשעי ומה חטאתי?" הרהר ר' חיים לעצמו, ומאותו רגע השתנו חיו בלבי הפך. קומתו כאלו שחה, שיערו הלבניו וכל פלו היה נתון באוויר נכאים ומגור. לשון נסו בני המשפחה להרגיע את אביהם המבהל, אך הוא לא קבל עליו תנחומים. "ודאי הלשינו צרייען עלי בפני המלך, ולכן הוא החליט לזמן אותי לפניו", חשב ר' חיים, וחזיונות שונים החלו להופיע בחלומותיו, עד ששנתו נדדה מעיניו. "צר לי שמועד ההזמנה אינו קרוב מאוד", חשב ר' חיים, "כך הייתי לפחות חוסה מעצמי את כל הדאגה והפחד שהם

מִדָּגָל

הַלְכוּת וְהַלְכוּת

• בְּיַד אֲחֵרִים, יִבְטַל מִלְמוּדוֹ לְמִצְוָה זוֹ. וְכֵן אִם הִזְדַּמְנוּ לוֹ אוֹרְחִים אֲףִי שֵׁשׁ בְּבֵיתוֹ מִי שִׁיקְבֹּלָם כְּרֹאוֹ, נִכּוֹן הוּא שֶׁהוּא בְּעֶצְמוֹ יִשְׁמַשׁ אוֹתָם לְכַבּוֹדָם. (אהבת שלום)

• מִצְוָה עַל הָאָדָם לְלַמֵּד אֶת כָּל בְּנֵי בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת צִדְקָה וְחֶסֶד וּלְצִוּוֹתָם לְהִגָּד בְּדֶרֶךְ זוֹ כָּל יְמֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אֲצֵל אַבְרָהָם אֲבִינוּ "כִּי יִדְעֻתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת־בְּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צִדְקָה וּמִשְׁפָּט". (לחם שלמה)

• יֵשׁ לְהִזָּהָר לְהִזְדַּרְזוֹ בְּכָל מַעֲשֵׂי הַחֶסֶד וְלֹא לְדַחוֹת אֶת הַדְּבָר, כִּי פְעָמִים רַבּוֹת מִצְטַעֵר הַמְבַקֵּשׁ עַל־יְדֵי הָאֲחֵרִים וְעַל־זֶה אָמְרוּ חֲזו"ל שֶׁנֶּחֱשָׁב כְּשׁוֹפֵף דָּמִים, וְלִפְעָמִים אֲףִי בָּא לִידֵי סִכְנָה כְּמוֹ שֶׁאֵרֶע לְנַחוּם אִישׁ גִּם־זוֹ שֶׁעָנִי בִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מִזֶּזֶן וְעַד שִׁנְתָּן לוֹ, הִסְתַּלַּק הָעָנִי מִגְּדֹל רַעֲבוֹנוֹ. (מסכת תענית)

• כְּאֲשֶׁר הָאָדָם מֵיִטִּיב עִם הָאֵלֶּת, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדְּבָר בְּשִׂמְחָה וּבִסְבֵּר פָּנִים יְפוֹת, וְיִסְיַע לוֹ בְּדֶרֶךְ כְּבוֹד בְּלִי שֶׁהַמְבַקֵּשׁ יִתְבַּשֵּׁשׁ. וְהַמְקַלֵּה שֶׁבִּצְדָקָה, כְּאֲשֶׁר יָכוֹל הוּא לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם הַנִּצְרָף, בְּלִי שֶׁחֵלָה יִדַּע מִי עָשָׂה זֹאת עִמּוֹ, וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂיו בִּסְתֵר יִפְסֹד בְּדַבָּרִים טוֹבִים, וְאָמְרוּ חֲזו"ל שֶׁהַמְפִּיֵּס אֶת הָעָנִי מִתְפַּרֵּץ בִּ"א בְּרִכּוֹת. (מסכת ברכות)

• אֲסוּר לְהַתְפַּאֵר וּלְהַתְנַאֲוֹת בְּמַעֲשֵׂה הַצִּדְקָה, אֲלֵא יַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם בְּלִבָּד. (הרמ"א)

• מִי שֶׁהוּא רָשָׁע בְּמַעֲשָׂיו וְהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִכִּלְכַּל יִשְׂרָאֵל, אֵין מִצְוָה לְסִיַּע לוֹ. אֲףִי מִי שֶׁהוּא בְּגֵדֵר תִּינוּק שֶׁנִּשְׁבֶּה שְׁלֹא הִכִּיר אֶת הַמֵּאוֹר שֶׁבִּתְוֹרָה, מִצְוָה לְדוֹן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת וּלְקַרְבּוֹ לְאֲבִינוֹ שֶׁבְּשָׁמַיִם בְּדֶרֶךְ נִגְעַם. (מהר"י מוֹלִין)

• דִּינִים רַבִּים יֵשׁ בְּסִדֵּר הַקְּדִימָה שֶׁל נְתִינַת צִדְקָה, מִי קוֹדֵם לְמִי וּמִי נִדְּחָה מִפְּנֵי מִי. וּבְמִדַּת הַחֶסֶד יִשְׁתַּדֵּל לְגַמֵּל חֲסִידִים עִם כָּל אָדָם בְּאֲשֶׁר הוּא.

• מִצְוָה עָשָׂה לְהַלּוֹת מָמוֹן לְחִבְרוֹ דֵּי מַחְסוֹרוֹ, וְאִפְּלוּ לַעֲשִׂיר בִּיעַת שְׁצִירָה, וְכֵן כָּל חֶפֶץ שֵׁשׁ לוֹ וְיָכוֹל לְהַשְׁאִילוֹ לְאַחֵר שֶׁזָּקוּק לוֹ, וְאִפְּלוּ עָנִי חֵיב לְהַלּוֹת לְאַחֵרִים בִּיעַת שֵׁשׁ לוֹ. (שולחן ערוך)

• שְׁלֹשׁ דְּרָגוֹת בִּצְדָקָה. הָעֲלִיוֹנָה לְהַצִּלַּת נַפְשׁוֹת, כְּגוֹן עָנִי הַנוֹטָה לְמוֹת מָרָע, אוֹ שְׂבוֹי שֶׁנִּמְצָא בְּבֵית הַשֶּׁבִי. וְצִדְקָה זוֹ קוֹדֶמֶת לְכָל הַצִּדְקוֹת וְדוּחָה אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, וְחֵיב אָדָם לְתֵת לָזֶה אֶפְלוֹ אֶת כָּל מָמוֹנוֹ, שְׂאִין רְכוּשׁוֹ וּמָמוֹנוֹ שֶׁל הָאָדָם קֹדֶם לְחַיֵּי וּלְתוֹ. הַדְּרָגָה הַשְּׁנִיָּה הִיא, צִדְקָה הַנִּתְּנָה לְנִצְרָכִים וְרַעֲבִים, אוֹ לְהַצִּלַּת אָדָם שֶׁנִּקְלַע לְקִשְׁיִים וְיֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יִרְדַּ מִנְּכֶסֶּיו וְיִצְטָרֵף לְבִרְיוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁבִּצְדָקָה כְּזוֹ יֵשׁ לַעֲסֹק גַּם כְּשֶׁהוּא עֹסוּק בְּמִצְוָה אַחֶרֶת, מִפְּנֵי שֵׁשׁ בָּהּ גַּם מִצְוֹת עֲשֵׂה וְגַם לֹא תַעֲשֶׂה. הַדְּרָגָה הַשְּׁלִישִׁית הִיא, לְסִיַּע לְעָנִי וּלְכָל נִצְרָף, "דֵּי מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ". (אהבת חסד)

• עֲשִׂיַת צִדְקָה וְחֶסֶד, הִיא סִפּוֹן לְזַרֵּעַ אַבְרָהָם אֲבִינוֹ עָלֵיו הַשְּׁלוֹם, וְכָל מִי שֶׁהוּא אֲכֻזָּרִי וְאֵינוֹ מְרַחֵם יֵשׁ לְחַוֵּשׁ לְיַחְסוֹ, שְׂאִין הָאֲכֻזָּרִית מִצְוִיָּה אֲלֵא בְּגוֹיִים. (הרמב"ם)

• אֲסוּר לְנִסּוֹת אֶת הַקֶּבֶ"ה בְּכָל דְּבָר, חוּץ מִבִּצְדָקָה שֶׁנֶּאֱמַר "וּבִחְנוּנִי נָא בִּזְאת אֲמַר ה' צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרְיָקְתִּי לָכֶם בְּרָקָה עַד־בְּלִי־דִי". וְנִחַלְקוּ הַפּוֹסְקִים אִם הַדְּבָר נֶאֱמַר רַק בְּמַעֲשֵׂר פְּרוֹת, אוֹ גַּם בְּמַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים וּבִצְדָקָה. (אהבת צדקה)

• יֵשׁ לְאָדָם לְהַשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם הַבְּרִיּוֹת, שֶׁהִיא שְׂקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת וְגִדּוּלָה מִהַקְרִיבָנוֹת, וְיֵשׁ בָּזֶה ל"ז מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, וְכָל הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל מִדָּה זוֹ. (חסד לאברהם)

• הַמוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִן הַחֶסֶד, עֲנִשׁוֹ גְּדוֹל מְאֹד וְנִחַשְׁבׁ כְּשׁוֹפֵף דָּמִים, וּמִמְשִׁיף קַלְלָה וְדִין עַל עַצְמוֹ. (מסכת כתובות)

• גַּם הָעָנִי צָרִיךְ לְגַמֵּל חֶסֶד, כְּגוֹן לְהַפְעִיל אַחֲרִים לְצִדְקָה וּבַעֲשִׂיַת חֶסֶד בְּגוֹפּוֹ כְּגוֹן בְּמִצְוֹת הַכְּנָסֶת אוֹרְחִים. (חסד לאברהם)

• אֵין שְׁעוֹר לְמִצְוֹת צִדְקָה וְחֶסֶד, וְהַחֵיב הוּא אֶפְלוֹ מֵאֶה פְּעָמִים בְּיוֹם אֶחָד לְאָדָם אֶחָד, וְיִשְׁמַח בָּזֶה יוֹתֵר מִסּוּחָר שְׂמֵרָבִים לְבּוֹא אֵלָיו לְקִנּוֹת אֲצִלוֹ וְהִרְוָחִים שֶׁלּוֹ מְרַבִּים. (ברכי יוסף)

• אִם בָּא אֵלָיו אָדָם בְּשַׁעַת הַמְּלֻמָּה, וְהוּא מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לְהִיטִיב עִמּוֹ וּלְגַמֵּל עִמּוֹ חֶסֶד, וְאִי־אֶפְשָׁר לְהַעֲשׂוֹת

מהלל

מספורי חז"ל

הכנסת, וכשראו את אבא תחנה עם בגדי חל ועל שכמו חבילת עצים, עמדו ותמהו בלבם: "האם זהו אבא תחנה החסיד? כיצד יתכן הדבר שהוא נכנס אל העיר בשעה כה מאוחרת"? אבא תחנה שם לבו למפגשים התמהים של בני העיר, ולבו נפל בקרבו. "אולי באמת נכשלתי חלילה וחס וחללתי שבת"? לבו הפה אותו על מעשיו והוא לא ידע מה לעשות. ראה הקב"ה את צערו הגדול של אבא תחנה החסיד, ועשה לו נס גדול. לפתע פתאום חזרה השמש וזרחה, וראו כלם כי עדן לא שקעה השמש ועוד היום גדול עד שתכנס השבת. שמח אבא תחנה שמחה גדולה על שכן השמים הצילוהו שלא יחלל את השבת, אולם לאחר רגע שוב התעצב. "חושש אני", אמר אבא תחנה בלבו, "שמא לא התקבלו מעשי בשמים לרצון, ולכן שלמו לי מיד את שכרי בעולם הזה בכה שהחמה זרחה בעבורי". מיד יצאה בת קול מן השמים ואמרה לו: "אבא תחנה, לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יגה כי כבר רצה האלהים את מעשך!" ונחה רוחו של אבא תחנה, כי ידע שמעשה החסד שלו רצוי ומקבל בשמים. (קהלת רבה)

בימיו של רבנו הקדוש, רבי יהודה הנשיא מחבר המשנה, הייתה בצורת קשה וכל העם צמא למים. גזר רבי תענית על הצבור, אך השמים היו פנושה ואף טפת גשם לא ירדה ארצה. שלח רבי חכם אחד בשם אילפא, ויש אומרים שהיה זה רבי אילפי, לעבר לפגי התבה, וכשהלה התחיל לומר בתפלתו "משיב רוח", מיד החלו רוחות חזקות לנשב. המשיך אילפא ואמר "מוריד הגשם", ומיד החלו לרדת גשמי ברכה לשמחת כל העם. התפלא רבי ושאל את אילפי: "אמר לי, מה מעשיך שבזכותך התחילו מיד לרדת גשמים?" השיב אילפי ואמר: "מתגורר אני בכפר קטן, אשר תושביו הם עניים מרודים ואין ידם משגת לרפא לן לקדוש והבדלה. משום כך, טורח אני מדי שבוע ומביא להם לן כדי להוציאם ידי חובתם, וכך אני גומל עמם חסד". (מסכת תענית)

בארץ בבל, בה התגוררו רבים מיישראל בתקופת האמוראים, הייתה עיר גדולה ומפורסמת בשם סורא. פעם אחת התפשטה מגפת דבר קשה מאד בסורא, ורבים חללים הפילה. המגפה הגיעה לכל קצו העיר, אולם רק על שכונה אחת דלגה. הייתה זו השכונה בה התגורר רב, וכלם היו בטוחים כי הסבה לכך היא זכותו של רב, שבכח תורתו וצדקותו הוא מגן על תושבי שכונתו, אך מן השמים גלו להם לבני השכונה, כי לרב יש אמנם זכויות גדולות וכבירות, ונס זה שהמגפה לא פירצה בשכונה, הוא נס קטן מאד ביחס לשעור קומתו של רב. אלא שהנס התרחש בזכות אדם אחד שהיה גר בשכונה, וברשותו היו כלי חפירה שונים אותם היה משאיל ללא תמורה לחפירת קברים בבית העלמין. ובזכות זה שהיה האיש גומל חסדים, הציל בכה את כל בני שכונתו מן המגפה. (מסכת תענית)

איש חסיד אחד היה, שבתחלה היה עשיר, אך הגלגל התהפך עליו ונעשה עני. הלך האיש והשפיר את עצמו לשמש כפועל שכיר, כדי

בזמן בית המקדש היה אדם בירושלים שכנה בשם "נחניא חופר שיחין", מפגי שהיה חופר בורות של מים לעולי הרגלים, שהיו להם מים מוכנים לשתות בעת הגיעם לבית המקדש שבירושלים. פעם אחת ארע לו אסון, ובתו נפלה לתוך בור גדול. באו אנשים בבהלה אל התנא המפורסם רבי חנינא בן דוסא, ובקשו ממנו להתפלל עליה שתנצל מן הבור. הרבה רבי חנינא ואמר: "הסירו דאגה מלבכם, כי בטוחני שהילדה תנצל ולא יארע לה מאומה". אחרי זמן מה אמר רבי חנינא לאנשים שבאו אליו: "הנערה בריאה ושלמה והיא נצלה מהסכנה". עבר זמן נוסף, ורבי חנינא אמר: "ידעו לכם שהילדה נצלה וכבר יצאה מן הבור". ואמנם, באותה שעה העלו המצילים את הילדה מן הבור, וכששאלו אותה: "מי העלה אותך?" ספרה ואמרה: "כשנפלתי לתוך הבור, הזדמן לי שם איל גדול ואיש זקן אחד עומד לידו והוא מנהיג את האיל, והוא תמוך בידי והצילני מן הבור". היה זה אברהם אבינו עליו השלום וזכות האיל שהקריב במקום יצחק בנו. התפלאו האנשים על ראיתו של רבי חנינא בן דוסא, והלכו אליו בתמימה: "וכי נביא אתה? מהיכן ידעת שעתידה תבית להנצל ולא יארע לה כל פגע?" אמר להם רבי חנינא: "לא נביא אני ולא בן נביא, אך אמרתי בלבי הרי לא יתכן שיקרה חלילה אסון לבתי, שהרי אביה עוסק במצוה של הכנת בורות מים לעולי הרגלים, ודוקא בבור כזה יפשל בו זרעו? לא יתכן הדבר! ולכן הייתי בטוח שהיא תעלה שלמה מן הבור, וכפי שחשבתיו בן היה". (מסכת יבמות)

איש צדיק היה ושמו אבא תחנה, ומרב צדקותיו וחסידותו היו מכנים אותו בשם 'אבא תחנה חסידא'. ערב שבת אחת, כאשר השמש עמדה לשקע והשבת עמדה כבר לפרש את כנפיה, נכנס אבא תחנה אל העיר כשהחילה של עצים מנחת לו על כתפיו. בצעדים מהירים הלך אבא תחנה אל ביתו, שכן לא רצה חלילה לחלל את השבת, והתעכב עד כה מפני שיצא לחטב עצים כדי להתפרנס ממכירתם ולכלכל את ביתו בפעויות שיקבל תמורתם. עם פניסתו העירה, ראה פתאום איש מסכן אחד שהיה נוגע בכל גופו בפצע שחין, והלה התחנן לפניו ואמר: "רבי, עשה נא עמדי חסד ואמת והכנס אותי אל העיר, שכן מתקשה אני ללכת על רגלי". נעמד אבא תחנה כשהוא נבון ושקע בהרהורים. "מה אעשה? אין בכחי לשאת על שכמי גם את האיש המסכן וגם את העצים שאספתי, ואם אני את העצים כאן יתכן ומישהו יקחם ובכה אפסיד את פרנסתי ופרנסת אנשי ביתי, אך מאידך איך אפטר להותיר אדם מסכן כזה לאנחות? והרי מתחייב אני בנפשי בגללו". התגבר אבא תחנה על עצמו, הניח את חבילת העצים והעמיס עליהם את האיש החולה. בכוחותיו האחרונים הצליח לשאת את האיש אל תוך העיר, והניחו במקום ראוי לו. מיד פנה אבא תחנה ואצדן אל שער העיר, ולשמחתו מצא את חבילת העצים מנחת במקומה. מיד העמיס אותה על שכמה, אך כשנכנס לביתו היה כבר הדבר עם ימיומי חמה, כאשר השמש כמעט שקעה לחלוטין והחילה החל לפרס את כנפיו. באותה שעה, היו אנשים רבים בדרך לבית

מתפל

אמרות ופתגמים

• "פתחו לי שערי צדק" - לעולם הבא אומרים לו לאדם: "מה היה מלאכתך?" והוא אומר: "מאכיל רעבים הייתי". והם אומרים לו: "זה השער לה. מאכיל רעבים הפגם בו, משקה צמאים הפגם בו", וכן עושי צדקה וגומלי חסדים. (מדרש שוחר טוב)

• גדולה צדקה שמיום שנברא העולם עד עכשו, העולם עומד על הצדקה. וכל הנותן צדקה הרבה הרי זה משבח וממלט את עצמו מדינה של גיהנום. (תנא דבי אליהו)

• אמר הקב"ה לישראל: בני, אם ראיתם זכות אבות שמטה וזכות אמהות שנתמוטטה, לכו והדבקו בחד. (ירושלמי)

• כל מי שיש בו עשר ונותן צדקה לעניים, מעלים עליו כאלו קים כל המצות בלן. (שמות רבה)

• כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה, נצל מדינה של גיהנום. (מסכת גיטין)

• כל העוסק בגמילות חסדים, כאלו קים עשרת הדברות. (מדרש הגדול)

• כל מי שישן על מטתו בפילה, ומחשב בלבו ואומר למחר אני משפם ואעשה טובה עם פלוני, עתיד לשמח עם הצדיקים לעתיד לבוא, שנאמר "וליעצי שלום שמחה". (ילקוט שמעוני)

• מומדת החסד שהחזיק בה בחייו, שואבת נשמתו לחיי העולם הבא והיא חופפת עליו כעטרה לראשו. (כד הקמח)

• בני, הוו זהירים וזהירים במומדת החסד, כדי שתזכו להקביל פני שכינה וליהנות מזיוה, שנאמר "אני בצדק אחזה פניו אשבעה בהקיץ תמונתך". (מעלות המדות)

• מי שגומל חסד לבריות, הוא גומל חסד לעצמו, כי גם אחרים יגמלוהו חסד וכן הקב"ה ישלם גמולו, ועליו נאמר "גמל נפשו איש חסד". (הגר"א במשלי)

• עשה חסד עם הראוי ועם מי שאינו ראוי. (טהרת הקדש)

• יהודי צריך לעשות חסד לפי שפך צוה ה', אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות חסד, ולא בגלל היותו איש החסד. (ספר המאמרים)

• אחד הסמנים של בן ישראל, הוא הרחמנות. (יבמות)

• שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר: "על שלשה דברים העולם עומד. על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים". (מסכת אבות)

• "ודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד", כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא. כלמדה שכל מי שהוא רודף ועשה צדקה וגמילות חסדים, יורש שלש מתנות טובות, ואלו הן חיים צדקה וכבוד. (פרקי דרבי אליעזר)

• שאלו תלמידיו את רבי אלעזר, מה יעשה אדם וינצל מחבולו של משיח? אמר להם: יעסק בתורה ובגמילות חסדים. (מסכת סנהדרין)

• כל העושה חסד עם חברו, מעלה עליו הכתוב כאלו בנאו לעולם, שנאמר "ביאמרתיו עולם חסד יבנה". (מעלות המדות)

• צדקה וגמילות חסדים, שלום ופירקליט גדול בין ישראל לאביהם שבשמים. (תוספתא פאה)

• בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה. צדקה במקומו, גמילות חסדים בין בגופו בין במקומו. צדקה לעניים, גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים. צדקה לחיים, גמילות חסדים בין לחיים בין למתים. (מסכת סוכה)

• אמר רבי יוחנן: טוב המלכין שנים לחברו יותר ממשקהו חלב. (מסכת כתובות)

• אמר רבי ירמיה, כל העוסק בצרכי צבור פעוסק בדברי תורה. (ירושלמי ברכות)

• צדקה וגמילות חסדים שקולים כנגד כל המצות שבתורה. (תוספתא)

• ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם, ואחד מהם צדקה, שנאמר "צדקה תציל ממוות". (מסכת ראש השנה)

• שאלו את שלמה בן דוד, עד היכן כחה של צדקה? אמר להם, צאו וראו מה פרש דוד אבא, פזר נתן לאביזנים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום כבודו. (מסכת בבא בתרא)

• גדול כחם של גומלי חסדים שאינם חוסים אלא בצלו של מי שאמר והיה העולם, שנאמר "מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיה יחסינו". (מדרש רות)

• אין לה מדה גדולה מומדת החסד. (השל"ה הקדוש)

לאחר מכן שחקו ילדיו של החסיד בעפר ומצאו בו אוצר גדול של מומן שיכל להספיק להם לשש שנים. כשבאו והראו את האוצר לאפם הצדקנית, החליטה יחד עם בעלה החסיד לעסוק בגמילות חסדים במשך כל שש השנים, וקוו שהקב"ה יוסיף עליהם משלו. ואמנם, כל יום היתה מחלקת צדקה וגומלת חסדים עם הבריות, ומבנה בקשה לרשם כל סכום שנתנה לצדקה על גבי פנקס מיוחד. הסתימו שש שנות השובע, ואלהיו הנביא בא שוב אליהם. "באתי לטל את השפע בתורה, כפי התנאי שהתנתי אתכם", אמר אליהו לאיש, והוא פנה עמו יחד לאשתו. אמרה האשה: "ראה בפנקס זה כמה צדקה חלקנו במשך השנים, אם מצאת בני אדם יותר נאמנים מאתנו לשמר את הפקדון הלזה, תן להם אותו". ראה הקב"ה את מעשיהם הטובים והוסיף להם טובה על טובה, לקים מה שנאמר "והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ובטח עד עולם". (ילקוט שמעוני)

להרויח מעט מומן לצרכי בני ביתו. פעם אחת היה חורש בשדה של אדונו, ולפתע עבר ערבי אחד לידו, שהיה אליהו הנביא והתחפש כמו ערבי כדי שלא יכירו אותו, ופנה בהצעה: "דע לה, שהקב"ה החליט להביא עליך שש שנים של שבע בזכות מעשיך הטובים, ויש לה אפשרות לקבל שנים אלו מיד או בעוד שנים רבות. במה אתה בוחר?" הביט החסיד בערבי שלפניו, וחשב שהוא מהתל בו. "מה אתה רוצה מומני?" אמר לו, "כנראה שאתה קוסם או מכשף ורוצה לקבל ממני כסף בעבור חכמתך, אבל לצערי אין לי מה לשלם לה, ולכן הנח לי כדי שאוכל להמשיך בעבודתך". נסה אליהו הנביא לבוא אליו שוב ושוב במשך שלש פעמים, וכשראה החסיד את עקשנותו אמר לו: "אלה ואפלוך באשתי". אשתו היתה צדקנית גדולה כמותו, והיא הבינה מיד כי דבר חשוב בא לגניהם, ולכן אמרה מיד: "אמר לו שאנו מבקשים את שש השנים מיד". ברכם אליהו הנביא בשפע גדול, ומיד

מספר

ספורי צדיקים

זריו בחסד היה רבי ישראל יעקב קניבסקי בעל "קהלות יעקב". פעם בא אליו אדם אחד, וספר לו על יהודי קשיש מופלא שמומאן לטל את התרופות שהרופא רשם לו. התישב הרב מיד על מקומו וערך לו מכתב, בו ציין את חשיבות שמירת הבריאות והאיץ בו לשמור לקול הרופאים. אך גם בכה לא אמר די, כי חשש שהמכתב לא ישכנע את החולה, ולכן קם בעצמו ונסע אליו כדי לשכנעו לשמור בקול הרופאים. ביום גשום אחד נסע במונית, ובמורד רחוב רבי יעקבא שבזימם ההם, ראה עגלה נוסעת במורד והסוס מחליק ונופל. בקש הרב מהנהג לעצור את רכבו, וירד לעזר לעגלון להרים את סוסו. באותה שעה, עמד אדם אחד בחלון ביתו, וכשראה את המורהש ירד על-מנת לסייע לרב, אך הוא צוה עליו לשוב לביתו מפני שהסוס יכול לבטל בו ולהביאו לידי סכנה. "אני גדלתי בכפר, ויודע איך לטפל בסוסים", אמר ברב ענוה, וכשחזר אל המונית היה מלא שמחה על שעלה בידו לקיים מצות עשה של "עזב תעזב עמו". מעשה ארע לו בערב ימיו, כאשר אברהם אחד הגיע אליו במיוחד מירושלים בשעה מאוחרת בלילה כדי לקבל ממנו עצה בענין נחון, אך כשנכנס אליו ראה שהוא כבר נרדם על השלחן. יצא האברהם מן הבית, וכשראה שאין בידו האפשרות לחזור לירושלים עקב השעה המאוחרת, התעניין אצל בני ביתו של הרב על בית כנסת סמוך, שם יוכל לשכב מעט על הספסל עד שיאיר היום. עברו כעשר דקות, וכשהרב התעורר משנתו ושמוע שמאן דהו בא אליו ואין לו מקום היכן ללון, הצטער מאוד והחליט לצאת לחפשו. באותה תקופה היה חלש מאוד, עד שהתקשה אפילו ללכת ארבע אמות, ואולם הוא מסר את נפשו כדי לגמול חסד, ולאחר מאמצים מרבים עלה בידו למצוא את האברהם בבית הכנסת הסמוך. הזמין הרב את האורח לביתו, הציג לו את המטה ובבקר דאג לו לארוחת בקר, ולאחר מכן שאלו למטרת בואו והאיר לו פנים באופן נפלא. מעשה החסד הנפלא התפרסם חיש מהר והיה לשיחה בפי רבים, אך כשנודע לרב דבר הפרסום, התפלא ואמר: "על מה הרעש והמהומה? הרי זו מצוה מן התורה, ומתי מזדמן לי לקיים מצות הכנסת אורחים כפשוטא, שהרי לא באים אצלי לאכל ולישן, וכי אחמיץ מצוה גדולה כזו? מה לכם אפוא תמיהה? עוד מעט יספרו שאני מניח תפלין" ... (תולדות יעקב)

ה"צמח צדק" מליובאוויטש, היה רגיל לראות בחלום הלילה את זקנו בעל התניא, שכבר הסתלק לבית עולמו, והוא היה פותר לו את ספקותיו בנגלה ונסתר. פעם התעוררו אצלו כמה שאלות בתורה שלא ידע להכריע בהן, אך לצערו לא זכה לראות בחזיונו את זקנו ולקבל את תשובותיו. יום אחד השכים קום ויצא לבית הכנסת של חותנו האדמו"ר האמצעי כדי להתפלל, וכשעבר בשוק פגש יהודי פשוט אחד, איש ירא שמים הנהנה מיגיע כפיו, והלה בקש ממנו הלוואה של שלשה רבלים. אמר לו הרבי, כי כשיחזור לביתו בשבוע מן התפלה, יוכל לבוא אליו והוא יתן לו בשמחה את הסכום הדרוש. כשעמד ה"צמח צדק" בהכנותיו לתפלה, והניח את הטלית על שכומו, נזכר בבקשתו של האיש ואמר לעצמו: "מה עשיתי? הרי היום הוא יום השוק, והאיש בודאי מבקש למצוא לעצמו רוח מסחרי כלשהו, ומדוע דחיתיו לאחר זמן?" מיד הניח הרבי את טליתו, חזר לביתו ונטל עמו חמשה רבלים והלך אל השוק כדי לחפש את האיש. בינתיים התקבצו אנשים וכבר רבים אל השוק, והיתה לו טרחה גדולה למצוא את האיש ולמסור לו את הממון. ויהי כאשר חזר ה"צמח צדק" לבית הכנסת והתעטף בטליתו, זכה פתאום לראות את זקנו בחזיון נפלא, והוא פתר לו את כל ספקותיו בתורה. לאחר מכן אמר לו בעל התניא: "ידע לה, שמי שגומל חסד עם אדם מישראל בלב שלם ובלי פניות ומטרות, וכל מי שעושה טובה לישראל באהבה כפי שגאמר בתורה 'ואהבת לרעך כמוך', הרי שערי ההיכלות של מעלה פתוחים לפניו." (סיפורי חסידים)

יום אחד, היה רבי יהודה בן-עטר רבה של פס, בדרפו מבית המדרש לאחר שעות ארפות של עסק התורה, ופנה לשוב לביתו כדי לסעד מעט ולשוב לתלמודו. כשעבר ליד חנותו של יהודי פשוט אחד מוכר פחמים, עצרו הלה ואמר לו: "רצוני לילה הביתה לאכל, אולם קשה עלי לסגור את החנות, שכן שקים גדולים של פחמים עומדים סמוך לדלת, וחס אני על הטרחה הגדולה של הכנסת השקים פנימה. עשה נא עמדי טובה וגמל עמי חסד ועמד כאן במקומי בחנות להשגיח, עד שאשוב מביתי, כי רעב אנכי." נענה לו הרב במאור פנים, ואמר לו: "לה בני ואכל בשמחה את לחמו, ואני אעמד כאן על משמרתך". עמד רבי יהודה בחנות ושנן את תלמודו, ולפתע עבר שם רבי יעקב בן-צור, שהיה מגדולי החכמים בעיר וזכה היעב"ץ. השתומם רבי יעקב לראות את רבי יהודה עומד בחנות הפחם, ושאל בתמיהה: "מה לך פה?" וכשרבי יהודה ספר לו על הפחמי שזכה אותי במצות גמילות חסדים, חרה אפו של היעב"ץ ואמר: "עו פנים הוא סכל זה!" אולם רבי יהודה הרגיע את רוחו ואמר: "וכי גדול אני מרבינו הקדוש, רבי יהודה הנשיא, שאמר על עצמו שכל מה שיבקש ממנו אדם יעשה לו, וכונתו ודאי אפילו לשמור על חנותו של פחמי. ואם רבן של ישראל היה עושה כן, על אחת כמה וכמה אני עבדו צריך לגמול חסדים". נהנה היעב"ץ מדבריו שהתקבלו על הלב והתפעם מאצילות רוחו של רעהו הגדול. (חכמי המזרח)

רבי יצחק חשין מיקירי ירושלים, היה גומל חסד בממונו ובגופו. כשפרצה מגפת החלירע בירושלים בשנת תרכ"ו, לא ידע מנוחה, והיה מחזר יומם ולילה על פתחי החולים ועוסק בהצלתם בכל דרך. בהיותו אחד מראשוני תושבי שכונת 'אבן ישראל', שהיא אחת השכונות הראשונות מחוץ לחומות העיר העתיקה, היה נוהג לחזר על פתחי כל השכנים ולשאל מי מהם זקוק לקנות מזון בעיר, שכן לא היתה בשכונה עדן חנות מכלת וידי לרכוש כל דבר היה צריך לכתת רגלים עד העיר העתיקה, והיה נושא על כתפיו את כל סלי השכנים ורוכש בעבורם את מצרכיהם ללא תמורה. רבי יצחק היה גדול הפעילים למען הקמת בית הרפואה הנודע 'בקהר חולים' בעיר העתיקה, ובזכותו זכו בני ירושלים ומצאו מזון ומרפא בבית נכון ונשוא. (מדמויות ירושלים)

נוהג היה רבי אהרן קוטלר, לקבוע שעורים קבועים בחברותא עם תלמידי ישיבתו, והיה משתדל לצרף אליו בחורים מבגרים שהתקשו בשדוכים, כדי שיצא עליהם שם טוב וימצאו קופצים עליהם. בכל פעם שהיה נוסע במונית, היה מבקש מהנהג לעבר דרך התחנות כדי לאסוף בדרך נוסעים נוספים ולגמול עמם חסד. פעם המשיך הנהג מבלי לעצור בתחנה, ורבי אהרן בקש ממנו להסתובב ולחזור כדי להעלות עמם נוסע בודד שהמתין בתחנה. רגיל היה לומר, שמי שנוסע ברכבו ויש עמו מקומות ריקים, הריהו בגדר המובא בגמרא שאין לאדם לשפך את מי בורו, אם יש למישהו צורך בהם. (עלינו לשבח)

נוהג היה רבי מרדכי בנט מניקלשבורג, שלא לאכל פת שחרית עד שלא נתן צדקה או גמול חסד לאדם מישראל. פעם עבר עליו כמעט רב היום, ושום מעשה חסד לא הודמן לידו. ישב רבי מרדכי בתענית ולא טעם כלום, עד שחלש עליו לבו. עם השכרה, יצא אל השוק כדי לחפש אולי זמן לו הקב"ה איזה עני הוקק לעזרה, ויעלה בידו לגמול חסד עמו. והנה מצא נכרי אחד מכפר סמוך, שהגיע אל העיר עם עגלה מלאה בעצים על מנת למכרם, ואין קונה. הלך רבי מרדכי והתדפק על דלתו של יהודי נגר אחד, והודיע לי כי עגלת עצים עומדת בשוק למכירה במחיר מוזל. יצא הנגר אל השוק והגיע עם הנכרי לעמק השוה, אלא שפאשר בקש לשלם וזכר שאין בידו מעות במזמן. פנה הנגר אל הרב ואמר: "הקב"ה עשה אותך שליח לדבר מצוה, ועל ידך הודמנה לי מציאה גדולה, אך פסי ריק עכשו ואין בידי פרוטה לרכישת העצים". איך רבי מרדכי והביא את הסכום שלו, ורק לאחר מכן פנה הרב לביתו כדי לסעד את לבו, אחר שאכה לגמול חסד עם הבריות. (מעשה שהיה)

חזיו של החסיד רבי מנחם מנדל גפנר, היו מקשה אחת של תורה ועבודה וגמילות חסדים. למרות היותו מטפל במשפחה ברוכה בת שבעה עשר ילדים, ופרנסתו דחוקה ומצומצמת, חפש תדיר כיצד להוסיף ולהיטיב ולגמול חסד עם הבריות. את פעילות החסד שלו שהיו חובקות עולם, עשה בעצמו בסיוע בני משפחתו, ללא צות נרחב וללא תקציב, רק עם רצון טוב ואהבת ישראל ללא גבול. בשנים הקשות של הרעב והמחסור בירושלים, עמד לימים של תלמידי הישיבות והעניק להם בגוד נאה ומוזל, והתמסר גם למען פליטי השואה שהגיעו ארצה בעירים ובחסר כל. בשנות הצנע שהיו בארץ, יצא במבצע נרחב למכירת מצות מהדרות במחיר מוזל מאד, ובזכותו אורו עיניהם של משפחות רבות. רבים הרשו לעצמם לראשונה, לרכש מצות מהדרות ודקות בהרחבה לכל מי החג, והשמחה היתה מנת חלקם. בתקופה שבין פורים לפסח, הקדש ביתו הקט למכירת המצות, ואל הבית נהרו המונים, כשרבי מנדל טורח בעצמו בפצוה ומשתתף בגפו באריות החבילות. לבניו ונכדיו היה אומר: "בואו לחטף מצות ולגמול חסדים עם הבריות". היתה תקופה שסוחר המצות החלו להצר את צעדיו ודרשו ממנו להפסיק את מכירת המצות במחיר מוזל, שכן חששו מהורדת מחירי השוק. הלך רבי מנדל לשאל בעצתו של הרב מברסק, והרב נענה ואמר: "כל מצוה, הרי היא מצוה בפני עצמה", ולאחר שפצא לו עצה כיצד להפסיק את דעתם של הסוחרים, עודד אותו להמשיך בפעילותו למען הכלל. (עולמו של חסיד)

דבוק היה החזון אי"ש במדותיו של הקב"ה, מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא רב חסד אף אתה גומל חסדים, ותדיר היה מוכן ומזמן לעזור לאלת. במעשי החסד חש משום קיום הלכה דין וחייב, ולאברך אחד שבא אליו בנוגע לשידוך לאחד מקרוביו שאמר שהוא נענה להפצרת קרובו ועשה עמו חסד בכך שהוא מטפל בענינו, אך הוא חס על השעות שהוא מתבטל מתורתו, אמר לו: "חלילה, אין התורה בגדר חכמה רגילה, אלא חלק בלתי נפרד מנפשו של בן ישראל, וכל הגומל חסד לזולתו נפשו מתעלית בכך ונמצא אגב כך מסתיע בדיעת התורה". לא היו לו לחזון אי"ש כספים משלו, וכל ימיו חי בעני מחסר אמצעים. אפלו ש"ס שלם לא היה לו, והיה משתמש בספרים שנטל בהשאלה ממכריו. לעצמת זאת, היה עשיר במעשי חסד, עד שפעלות הצדקה שלו הגיעו לסכומי עתק. מכסי הצדקה שהגיעו אליו נבנו תשעים ושלשה מקנאות טהרה, למעלה ממאה יתומות פליטי השואה נשאו לתלמידי חכמים, ומשפחות רבות נתמכו על ידו בדרך כבוד. בשנה האחרונה לחייו הגיעו תמיכותיו במוסדות תורה, במשפחות עניות ובאנשים הזקוקים לרפואה, עד מאה אלף לירות, שהיו אז סכום עתק, אך כשנסתלק לבית עולמו לא הותיר אחריו אפלו קבא דמוריקא. (פאר הדור)

מהדר היה רבי יעקב עדס מראשי ישיבת 'פרת יוסף', אחר מעשי חסד, וכשהיה מזדמן לו לגמול חסד עם הבריות, לא חס על זמנו וטרחתו, והיה מתמסר לכה בדם לבו לשביעות רצונו המלאה של האלת. בצעירותו, בעת שהתגורר בירושלים העתיקה, עלה בשעה מאחרת על יצונו להתליף כח לעבודת הבורא, ולפתע שמע קול של אדם הגונח מכאבים. מיד ננער בארי ממוטתו והלך לבדק מה ארע לאותו אדם, וכשמצאו ראה כי הלך זקוק לרפואה, ואין מיד לזמן את הרופא אליו. גם כאשר הגיע הרופא לא שב לביתו, אלא המתין עד שהלה בדקו וטפל בו במסירות, ולאחר מכן לנה את הרופא ואז שב לביתו. פעם יצא מביתו בערב שבת ובושש מלשוב. בשווב ספר, כי בלכתו פגש איש זקן אחד שהיה בדרך אל הרופא עקב כאב גדול בעיניו, ולא היה מי שייריכוהו אל ביתו של הרופא. נחלץ רבי יעקב מיד לעזרתו, הלך עמו אל הרופא, שם שהה עמו שעה ארוכה, ואף לנהו בתורה לביתו. לצד מעשי החסד שעשה, היה זהיר שלא לעשותם על חשבון אדם אחר. אחד מתלמידיו בא להבחין אצלו בדיעות, וראהו יושב בחצר הבית. ישב התלמיד לפניו בחצר, והוא פתח והעמידו על פור הפבחון, ולאחר שהלה עמד בהצלחה בכל השאלות, כתב לו תעודה המעידה על ידיעותו בתורה. כשסים לכתב אמר: "אם רצונך שאחתם בחותמת על המכתב, תצטרך לשוב אלי בזמן אחר, שכן בני ביתי יושנים עתה, וחושש אני שמא אעיר אותם ואטריד את מנוחתם כשאפגס הביתה לטל את החותמת". (האיר המזרח)

ימים אחדים לפני פטירתו, בקש הסבא מקלם לכבס את בגדיו, מפני שהבין כי לאחר פטירתו יחלקו את בגדיו לעניים וצרכים, ודאג מראש שהעניים יקבלו אותם כשהם מכבסים ונקיים. (המאורות הגדולים)

רבי יצחק אלתון מקובנה, נפטר בכ"א באדר תרנ"ו. סמוך לפטירתו, נכנסו בני העיר אליו כדי להפריד מונו, והם נשאו תפלות וקבלו עליהם על מלכות שמים. לפתע פקח רבי יצחק אלתון את עיניו, וכשראה שאחד מעשרי העיר עומד לידו, אמר לו: "הרי פלוני שהוא קרוב משפחה, עומד להשיא את בתו ולרש אין כל מבקש אני ממוך לסייע לו ולקיים בכך מצות הכנסת כלה, שכן נאמר 'ומבשרך לא תתעלם'". בקול חלוש המשיך הרב והבטיח לו, כי אם ימלא את משאלתו, יהיה לו למליץ טוב בעולם האמות. ומתוך מעשה החסד, בו הגה ברגעיו האחרונים, הסתלק הצדיק לבית עולמו שבע ימים ומעשים טובים. (תולדות יצחק)

חפץ כלשהו, והרופא שהבהל הבייתה לא הצליח בשום אופן לשלף את החפץ מגורנו, והילד היה נתון בסכנה גדולה. לפתע, החל הילד להשתעל בחזקה, ובארח פלא נפלט החפץ מפיו והוא נצל בדרך נס. הדבר לא היה באופן טבעי, ואף הרופא השתומם על כך ואמר שזה נס גלוי, וכששמע זאת רבי יצחק אמר: "ברור אצלי שהילד נצל בזכות זה שגמלתי חסד והלכתי לשמח חתן וכלה". (חיים חסד)

רגיל היה רבי יוסף חיים זוננפלד, רבה של ירושלים, שבכל אימת שהיה הולך ברחובות ירושלים, היה מסקל את האבנים והמכשולים שבדרך, כדי שלא יתקלו בהם אנשים חלילה ובכך גמל עמו חסדים. והיה אומר שהוא מוזהר בכך את הנאמר בישעיה: "סלחו סלחו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי", וכן: "עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלחו סלחו המסלה סקלו מאבן". (עלי תמר)

בתקופת מלחמת העולם הראשונה, כאשר רבי אלתון ושרמן הרביץ תורה ביישיבת סמילוביץ, נסע פעם לעיר מינסק כדי להתרים נדיבי עם לטובת הישיבה. על-אף היותו טרוד מאד בפגמבית, זכר לשלח הודעה מאכסניו אל בית הוריו אחד התלמידים מיישיבתו, להודיע כי הוא נמצא במינסק ומתכוון לחזור בקרוב לסמילוביץ, ואם הם מעונינים לשלח חפצים או חבילת מזון לבנם הולמד ביישיבה, הריהו מוכן ומזומן לקחתם עמו. לא ראה רבי אלתון בכך פחיתות פבד, ובשובו לישיבה אכן הביא עמו חבילה לשמחת תלמידיו. (אור אלחנן)

שנה אחת בפרס הפסח, הכין רבי משה ליב מססוב סכום נכבד אותו אסף פרוטה לפרוטה, ויצא לרכש קמח מהדר ומשפור למחירין לצרף אפית מצות. בדרך פגש יהודי אחד כשדמעתו על לחיו. מתה פרתו היחידה שהיתה מפרנסת אותו ואת בני ביתו, ומטה לחמו נשבר. שמח רבי משה ליב שמחה גדולה עד שהזדמנה לו מצוה גדולה של גמילות חסדים, והעניק לו כמעט את כל הסכום אשר בידו לרכישת פרה חדשה. בפרוטות המעטות שנותרו לו, רכש קמח פשוט מן השוק, ואמר: "יתפארו אחרים במצות מקמח שמור, ואני אשמח בפרה שרכש אותו עני לטובתו". (חסידים מספרים)

טרם פטירתו של רבי מנחם מנדל מוורקא, כששכב על ערש דוי ונפרד מארץ החיים, עמדו מקרביו סביב מטתו ובשפתותיהם נשאו תפלה ותחנונים. כמה מהם גחנו כדי לשמע את מלותיו האחרונות של הצדיק, ולפתע שמעוהו אומר: "וזהו נא לתפד למשה'לה בגד חדש". כונתו היתה לילד יתום שהרבי דאג לו ולכל מחסורו, ובעוד מלות החסד הללו על שפתותיו, הסתלק לשמי רום. (עולם חסד יבנה)

רבי ישראל סלנטר, הגיע פעם לבית הכנסת שלו ביום פטירת אביו, ובקש לומר קדיש לעלוי נשמת אביו. אף, לפתע הגיע איש זר, וטען שבאותו יום חל יום פטירתה של בתו שהסתלקה מן העולם ללא בנים, ולכן רוצה הוא לומר את הקדיש לטובת נשמתה. במקרה כזה נפסק בהלכה, שכן קדם לאב באמירת קדיש ובתפלה, אולם רבי ישראל ותר לאיש, ואמר כי בכך שהוא גומל חסד עם האיש, תהיה לאביו טובה גדולה הרבה יותר מאמירת הקדיש עליו. (תנועת המוסר)

רבי יצחק בלזר מפטרבורג, היה מהדר מאד במצות שמחת חתן וכלה והיה משמחם בכל כחו. פעם בא אליו בחור אחד, שנאלץ לעזוב את הישיבה מפני המחסור במשפחתו ולהתפרנס מעמל כפיו, והזמינו לשמחת נשואיו. החליט רבי יצחק לבוא לשמחו, על-אף שכמעט לא הכיר את החבור, ובעת החתונה שמח את החתן בכל כחו, עד שהעלה את קרנו בעיני המשתתפים. כשהחזר לביתו נודע לו, כי בנו הקטן בלע

ממלכה

בימים שבין פורים לפסח, נכנס רבי איזיל חריף לביתו של עשיר מפלג אחד, ובקש ממנו לתת למגבית מעות חטים לעניי העיר. השיב העשיר את פניו ריקם ולא נתן לו מאומה. באותה שעה, עמד העשיר ובדק את כיסיו כדי לראות שאין בהם חמץ. אמר לו רבי איזיל: "לחנם אתה טורח, כי אינך חייב בכלל לבדק את כיסיד". נעלב העשיר ושאל: "וכי אינני יהודי שמוטל עליו לחפש את החמץ בחורים ובסדקים"? ונענה: "הלא זה עתה הוכחת, שאינך יהודי אלא רק עד הכיס..."

עני המחזר על הפתחים, נכנס לביתו של עשיר קמץ ובקש נדבה, אף העשיר קפץ את ידו ולא נתן לו אף פרוטה. יצא העני מלפניו, וטרם נפטר ממנו אמר: "מי יתן, ואתה וכל חבריך העשירים תחיו עד מאה ועשרים שנה". התפלא העשיר, נתן לעני מטבע של-ממש ואמר: "אני נותן לך כסף זה רק בתנאי שתסביר לי מדוע החלטת לאחל לי אריכות ימים, אחרי שסרבתי לגמל עמוך חסד". חיד העני ואמר בפסקות: "אחלתי לך, שאתה וכל חבריך יחד, תחיו עד מאה ועשרים שנה. צא אפוא ועשה חשבון, כמה יעלה בחלקך..."

בטרם התפרסם ה"חפץ חיים" בעולם, היה שרדי בדחקות גדולה. בני העיר בקשו לתמוך בו, אולם הוא סרב לקבל מהם כל תמיכה. "מדוע אתה מסרב"? שאלה אותו פעם אמו, "הלא רעבים אנו ללחם, ומדוע לא נקבל מה שבני אדם רוצים לתת"? השיב לה ה"חפץ חיים" בחיזוק נונה: "מכיר אני בטיבם של בני אדם. כל זמן שאין אני רוצה לקבל, הם רוצים לתת. אבל ברגע שארצה לקבל, הם לא ירצו לתת..."